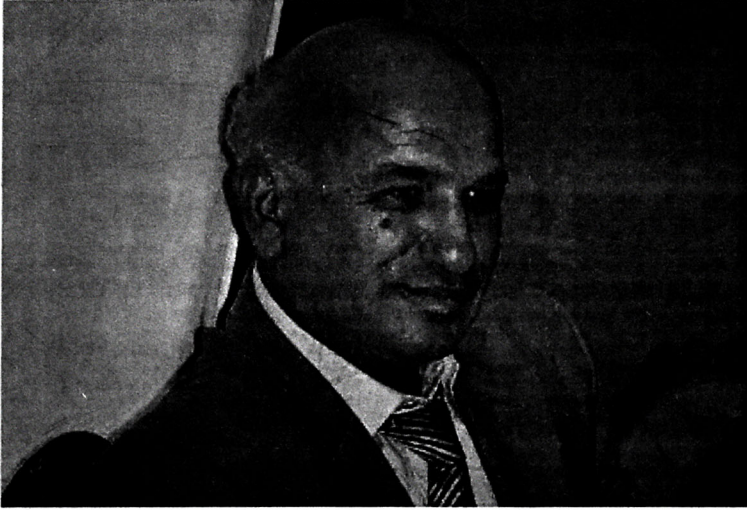

"Məsələ almada deyil, başdadı"

- Bir-birimizi xeyli vaxtdı tanıyıraq, müxtəlif məclislərdə, toyda-yasda, adi günlərdə "şair kimi poz verən adam" deyilsən. Heç şeir deməyi də xoşlamırsan. Yəni şairliyini gözə soxan, belə deyim ki, həyatda şairlik eləyən deyilsən. Səni tanımayan adam şair olduğunu ağlının ucundan keçirməz. Amma çoxları şair rolu oynayır, özünü anormallığa qoyur ki, ona "şair" desinlər. Doğrusu, sən belə davranmamacağım, ciddiyyətin mənim təqdir etdiyim cəhətlərdən biridir. Haqqında yüz adamdan yüz söz eşitməmişəm; olan-olmayan. Mənim tanıdığım Karamatla o dostların-tanışların tanıdığı-tanıdığı Karamat arasında yerlə-göy arasında fərq var. Bir şeirdə yazmışam: "O, necə adamdı? Sözü-söhbəti, Onu tanıyanın sayı qədərdir". Heç özün-özünə sual verməmişmi: "Sən kimdən?" Adamin özünün özü haqqında danışması, əlbəttə, çətin, bilirəm... özün özünü necə tanımlardın?

- Yaradılan da, yaranan da - hər şey mükəmməldi, - deyə düşünürəm. Yaşandıqca, həyatla qovğada dəyişmələrə məruz qalır insan da. İndiki dünyada bu dəyişmələr 100 il bundan öncəkindən daha sürətlə baş verir. Əslində, bu dəyişmələr prosesini ehtiva etməkdə şairin missiyalarından biri, bəlkə də birincisi. Bütün gəlib-gedən insanlar özünü mükəmməl sayır. Şairlər də elə. Elə bilirlər ki, onların yazdığı, sevdiyi ən yaxşıdır. Özünü sıradan biri olaraq görmək isə adamlara yox, *adama* məxsus keyfiyyətdir. Şeirime - özümə, ən azından, kənardan baxmağa cəhd edirəm. Nəyi səhv-düz eləmişəm üzərində yox, yaşadıklarım və həmin vəziyyətdə yaşaya biləcəklərimin versiyaları mənim obrazım kimi şeirlərimdə, poemalarım da qarşıma çıxır. Mən mənimlə dostluq eləməzdim, sən səbirli dostsan, mənim şıltaqlarıma dözsürsən, çıxılmaz vaxtımda ona üz tutardım. Necə ki, lazım olanda kiminsə üz tutduğunu unvan olmuşam, belə də varam. Təmiz-müqəddəs-mükəmməl-filan da deyiləm. Kimilərinə adamayovuşmaz, qapalı, kimilərinə ürəyiaçıq, kimilərinə də əclaf-qəddar və sair biri. Bu sifətləri artırmıq mümkündür: Maraqlı adam, kompleksiz, tabularla yaşamayan, özündən-sözündən dünya malına görə vaz keçməyən, kimsədə yox, həmişə özündə

günah gəzən biri. Hər zaman uzanan və bu uduzmasıyla da xoşbəxt olmağı bacaran biri. Qüruru anormallıq həddində. Ona baxan nə qədər göz varsa, onu göstərən nə qədər güzgü varsa, mütləq həqiqət deyil. Ümumiyyətlə, mütləq həqiqət yoxdur, düşünürəm. Olan-olmayan bütün günahların sahibi-baışkari insan öz varlığıyla bir hadisədir, dinamik, həyat dolu insandan söhbət gedir. "Get naxıra-gəl axıra"lardan yox. Mülahizələr, dəyərlər, dedi-qodular, ara söhbətləri daxil, hadisə - insana baxış sahiblərinə aiddir, hadisə - insan kənardadır, ona aid deyil. Situasiyaya görə dəyişir insan. Bir hadisəni yüzündən dinlə, hərə bir söz deyəcək. Deməyim odur ki, bunların heç biri gerçək olduğu qədər də əskikdi. Əslində, bu məsələ ədəbiyyatda Dostoyevskinin romanlarında, fizikada Eynşteynin nisbilik nəzəriyyəsində həllini tapıb. Bu səbəbdən köşfə görə Eynşteyn Dostoyevskiye minnət borcu olduğunu söyləyib. Qaldı "çətin şair" məsələsi... Adam bir-birini anlamayanda bir-biri üçün çətinləşir. İnsan bilmədiyi, görmədiyi, öyrənmədiyi nə varsa, ondan qorxur və müxtəlif anamlar yükləyir. Səkkizinci sinifdə oxuyanda "Gənc Vertenin iztirabları" çətin gəlmədi mənə, həmin ilin yayında "Faust"u oxuyanda nəinki çətin gəldi, ümumiyyətlə, heç nə anlaya bilmədim. Oxumağa başladım deyə, "Faust"u axıracan oxudum, heç nə anlamasam da. Ali məktəbdə bir də oxudum və anladım, ən azından anlamağa başladım və mənə çətin gəlmədi. Rəsul Rzanın bir misranını xatırlayıram, özünəxas sərt şəkildə yazıb: "Nadan yüz yol oxusun, yəni bir şey anlamaz". Dərketmə prosesi ağır və ağırlı prosesi, sadəcə, anlamağa çalışmaq lazımdı, dönə-dönə. Həyatı da elə... heç nəyi dominant, ehkam kimi qəbul etmək olmaz, onda özündə durğunlaşır, ətalətə yol açarsan, nəticədə hərəkətsizlik çürümə prosesinə yerini verir. Təbiət də, cəmiyyət də, yaradıcılıq da eynilə belədir, deyə bilərəm.

- Bəzən, biri yatdı-durdu, yuxu gördü, sevgilisi tərək etdi, mənsəb yolunun qapısı, şöhrət pilləsi sanıb olur şair, romançı və sair. Hamının şeir yazması, müğənni olması nədən qaynaqlanır. Bir tərəfdən də iki yanaşma mövcuddur, hansı məqbuldur, oxuyub öyrənməmi, yoxsa ilham pərisi, vəhy, sinədfərlilik?

Günümüzün
gündəlikdən uzaq
şairi
Karamatla söhbət

- Yumşaq şəkildə deyim ki, nəyinsə yerində olmadığını göstəricisidir. İnsan - fərddən hər şey "düzəldilməsi" nə qədər anormallığa, bütün cəmiyyətin eyni lada köklənməsi o dərəcədə anormallığın özüdür ki var. Heç Məhəmməd peyğəmbər də özündən öncə yaranmış səmavi kitabları - "Tövrat", "İncil"i bilməseydi, dövrün fəlsəfəsinə vaqif olmasaydı, sən müqəddəs kitab "Qurani-Kərim" vəhylə məhz O-na pıçıldamazdı. Cazibə qanununun kəşfi almanın Nyutonun başına düşməsində deyil, məsələ almada yox, başdadı. Milyon adamın başına alma da düşüb, daş da, hələ bir qaya da, nəyi kəşf edilə bilər? Bunun mübahisəli tərəfi yox ki... Zəhmət çəkmədən, öyrənmədən, dərk etmədən, özünü təkamül prosesi keçirmədən heç nə yaranmayıb, bunun əksini anormallar düşüncə bilər, ədəbi texnikanı ucundan-bucağından öyrənib dar çərçivələrinin diqqətində "sənətkar" adlanırlar, falçılar, meyxanaçılıq başlar. Texniki işi hər hansı bir ədəbi şəkildə hərfiyyəyə əməl etmək də, bürokratik məsələyə çevrilmədi. Bir də janrın tələblərinə bürokrat dəqiqliylə əməl etməklə yaradıcılıq eyni məsələ deyil. Bütövlükdə götürəndə formal olaraq hamı yazır və olur "şair xalq". Məntiq yox, mənə yox, bədii mənə-məntiqi qoyuram bir kənara. Bu kütləvilikdə sənətkarın qızıl yerinə satılır. Reklam o qədər mahiyyəti - özü üstələyib ki, artıq kimsə nəinki mənə-məzmun haqqında düşünmür, ümumiyyətlə, düşüncəsiz, anlaşıq mühit yaranıb, yaradılıb. Dünyadakı xaosu hərəkət bütün sahələrdə olduğu kimi, ədəbiyyatda da özünü bu və ya digər şəkildə göstərir. Ədəbi fırlaqlar da suyu bir az da bulandırdılar ki, "dahi"likləriylə meydan sulasınlar. Bir misran belə olmasın, amma əlifbamızda tariximizdə o şair-yazıçı qalmayıb ki, ona "miz" qoyulmasın. 20 ildə özünü reklam vasitəsinə çevrilib özün olma, olanları inkar-təhqir et. Beləliklə, səni çağırırlar ekranlara, saytlara və s. Bütün vasitələr məqbul hala gələndə meyar itir, yerini hər zad, hər şey tutur, "ədəbiyyata gəlmə"nin vazkəçilməz metodu. Ən çox bu yanaşmadan nəсібini alan hörmətli Anar müəllim olub. İndi də Fikrət Qoca... Onları tənqid edənlər başlayıblar özləri-özlərinə olmağın ifadələrini işlətməyə. Cəbhəxanada "ədəbi bant" qurtaranda keçirlər siyasi

ləre və sairə. "Filankəs şair deyil". "Niyə"siz. Filankəs dahidi, niyəsiz-arqument-siz. Bilgisizliyin, düşüncəsizliyin hökmü altında verilən qiymətin nə qiyməti olar ki? Bir dəfə yaşı gənc özünü mənsəbə, şöhrətə hesablayan buqələməmə dediyim cavab özümün də xoşuma gəldi: "Ədəbiyyat məhkəməsi cəhənnəmə keçirilirsə, ordan ədalət ummaram". (Hamıdan, - "günün şeiri vermişik, nə səni unutmuşuq" atması-na).

- Ədəbiyyat sahəsini belə əlaqələrdən təcizləmək, dediyin kimi, "bulanıq" suyu durultmağa yetərinə cəhd olunurmu? Yoxsa, zamanın ixtiyarına buraxmaq: Böyük Sabir demişkən: "Çalxalandıqca zaman nehrə kimi, Yağı yağ üstə çixir, Ayranı ayrınlıq olur".

- Görürsənmi, zaman dəyişir, amma eyni problemlə qarşı-qarşıyıyıq. Amma bu qədər, mənə, heç bir dövrə olmayıb. Astroloq, kosmetoloq, uroloq, iqtisadçı, hüquqşünas, alim, bəna, saatsaz... ağına gələn-gəlməyən kim varsa, guya şeir yazır. Bunlar üçün asan olan budur ki, texniki iş kimi baxırlar, ritmi tuturlar, ibtidai duyğularını ifadə edirlər. Tanıdığım, yaxın bildiyim xeylisi var ki, Əli aşından da olub, Vəli aşından da. Normal düşüncəsini o dərəcədə itirir ki, elə bilir nəyə yazır, doğrudan doğruya elə bilir ki, dahidi. Necə olur ki, ciddi adam kimi tanıdığım biri anormallığa yvarlandı. Ciddi şairin alimliklə məşğul olması nə qədər anlamsızsa, ciddi alimin də başını poeziya dənizinə vurmağı o qədər absurdur. İnsan, mütəxəssis əlli sahəni əlində tutmaz, özünə hörmət edirsə, özünə hörmət etməsə cəmiyyətə də hörmətsiz yanaşar. Məmməd Arazın misralarını xatırladır. "Hər şeydən yazanda heç nə yazmıram, Heç nədən yazıram, daha pərgarı". Borxesin də bir essesi var e. "Hər şey və heç nə".

- Ədəbiyyatda səadət axtarışı anlayışı, dərək-kədər ruhu... bunlara münasibətin? "Külqabiya gül qoyursan hələ də, Güldanlara kül tökürsən hələ də, Həyatda haqq aramaq özü də haqsız işdi, Yanar işıldaböcəklər, Sənər işıldaböcəklər". Doğrudanmi, "həyatda haqq aramaq haqsız işdi"yə onda insanların ölini-qolunu bağlamaq doğrumu?

- İnsan həmişə xoşbəxt olmadığı kimi, həmişə bədbəxt də deyil. Həyat bizim gördüyümüzdən daha rəngarəng, düşündüyümüzdən daha mürəkkəbdir. Bizim mühitdə bədbəxtlik duyğuları daha çox çəkici olduğundan bizim şairlər daha çox bu rolu oynayır, öz həyatlarında yaşamadıklarını süni şəkildə sözlərinə improvizə edirlər. Nəticədə, şeirlərimizdə həmişə "yağış yağır". Amma şəkillərimizdə həmişə xoşbəxt görünməyə istəyirik. Nəticədə, gülən foto ağlayan şeir dilemmasıyla üz-üzə qalıraq. Paradoks deyilmi?

- Gördüyüm qədər, reklama, ədəbi reklama nəinki meyilli deyilsən, hətta anti-reklamçısan, demək olar. Günümüzün reallığından qaçış nə ilə bağlıdır.

- Yaradıcı insan mənecerliklə məşğul ola bilməz. Bir də həyatım boyu nəyi, kimi təriflənen, reklam olunan görmüşəmsə, zay çıxıb. Amma camaat aldığı məhsulu yox, reklamı geyir-yeyir-içir. Və kim reklam olunursa, onu bəyənir, belə deyim ki, qəbul etmək məcburiyyətində qalır.

Alternativi yoxdu reklamın, ədəbi reklamın alternativi, xüsusilə, indiki zamanda

yenə reklamın özünü. Oxucuyla birbaşa söhbətə dəvət olunmamışam, bunu kim-dənsə inciklik kimi vurğulamıram, sadəcə, öz vəziyyətimi təsbit etmək üçün deyirəm. Düzünə qalsa, özüm də təşəbbüs etməmişəm. Reklamçılar alternativ istəməz, ədəbi duyğu-düşüncə sıçrayışlarından hürkər. Bir də hər şeyin bazarı yaşadığımız günlərdə ədəbiyyatda da bazara çevrilibsə, orda heç "təzə məhsul" qəbul edilməz. Amma yaxşı ki, mənəviyyat məsələsi olan ədəbiyyat gec də olsa, ünvanına təmənnəsiz çatır. Bazarçılar istəyir ki, oxucu-tamaşaçı bundan başqasını görməsin. Hamı da seçim qabiliyyətinə malik deyil, "Pis olsa, ekrana çıxmazlar, tərifləməzlər, mükafat-zad verməzlər ki" yanaşmasıyla haqlı görünür. Belə şeylərdən danışanda özümü naqolay hiss edirəm. Əslində, şeirlərimlə cavab vermişəm mənə bəslənən münasibətə:

*Birləşin, birləşin
Bütün ölkələrin istedadsızları
Qarşınızda dayanıb
Ordu kimi tək adam
Tək adam ordu kimi.*

- Sən ancaq şeir, poema yazırsan. Başqa janrlarda yazmaq istəmirsən, yoxsa nə? İndi roman yazmaq dəbdədi. Bir az ironiyalı olsa da, roman yazana sanballı yanaşırlar.

- Gülməli idi, o qədər ki, "Gülürük ağlayası halımıza". Bizdə həftəbecər yazıçılar var ki, hərşeyşünasdılar, asanca da bütün janrlarda, şəkillərdə yazmaq ədəbi borc bilirlər.

Kökündən yanlışdır. "Niyə"sini sadalayacağam. Birincisi, hər bir insan konkret bir işlə - sahəylə parçalanır, gərəkli effekt alınmır, necədən yayınırısan. İkincisi, deməli, məşğul olduğun sahədə, ixtisasda başarı əldə edə bilməmişən. Üçüncüsü, qarşına çıxan hadisə səni üstələyib, ixtisasında əskikliyin var. Dördüncüsü, biz ədəbiyyatı hər şeyə qurban veririk, sənət isə hər şeyi ədəbiyyata qurban verənlərindir.

- Son olaraq da ədəbiyyatımızdakı uzun müddətdi gündəmdə xüsusi çəkisi olan atalar-oğullar, gənclərə münasibət barədə fikirlərini öyrənmək istədim.

- Çox-çox geridə qalmış məsələdi... Yəni həyat özü bu məsələni həll etmişkən, təhsildə aradan qaldırılmışkən bunu bir problemmiş kimi ortaya qoymaq elə özü problemdi. İndiki müəllim, ata-ana dünənki kimi yanaşmır ki, uşağa, gəncə. 70 yaşlı adamın 7 yaşlı uşaqla eyni tonda, müstəvidə söhbət etdiyi gündə bizdə belə söhbətlər özü gerilik əlamətidir. İndiki gənclə, hələ bir uşaqla da diktə ilə danışmaq olar, o dövr çoxdan qapanıb. Süni şəkildə gündəmdə saxlanılmağa çalışılan boyat söhbətlərdi. Əvəzində bədii düşüncəni analiz etmək, müasir təfəkkürün sıçrayışlı dəyişməsiylə ayaqlaşmasını gündəmə gətirmək gərəkir. Ədəbi üslub, janrın imkanlarının zorlanması, o qədər ciddi ədəbiyyat söhbətləri varikən... nə isə... Səni qabaqlayıb müsahibə götürdü-yün üçün "sağ ol" deyirəm.

Həmsöhbət oldu:

Mahmud MAYILOĞLU